

OTA-ONALAR VA FARZAND O‘RTASIDAGI MUNOSABATLAR

Usmanova Raxnamoxon Rustamovna

Andijon viloyati Asaka tumani 4-umumiy o‘rta ta’lim maktabi psixologi

Annotatsiya: Ushbu maqolada ota-onalar va farzandlar o‘rtasidagi munosabatlarning ahamiyati, oiladagi psixologik muhitning bola shaxsining shakllanishiga ta’siri hamda sog‘lom va ijobiy munosabatlarni shakllantirishning pedagogik va psixologik jihatlari yoritilgan. Shuningdek, ota-onalarning tarbiyadagi roli, farzand bilan muloqot qilish madaniyati, o‘zaro hurmat va ishonchning oila mustahkamligidagi o‘rni haqida fikr yuritilgan.

Kalit so‘zlar: oila, ota-ona, farzand, tarbiya, psixologik muhit, ishonch, hurmat, muloqot, mehr-muhabbat, ijtimoiy rivojlanish, shaxs shakllanishi.

KIRISH

Oila jamiyatning eng muhim va asosiy bo‘g‘inlaridan biri hisoblanadi. Inson hayotidagi dastlabki tarbiya, dunyoqarash, axloqiy qadriyatlar va ijtimoiy munosabatlar aynan oila muhitida shakllanadi. Ota-onalar va farzand o‘rtasidagi munosabatlar esa ushbu jarayonning markazida turadi. Bola tug‘ilgan paytdan boshlab ota-onaning mehr-muhabbati, e’tibori va g‘amxo‘rligiga muhtoj bo‘ladi. Aynan shu munosabatlar bola shaxsining rivojlanishida muhim omil bo‘lib xizmat qiladi.

Ota-onalar farzand uchun nafaqat tarbiyachi, balki hayotda yo‘l ko‘rsatuvchi, maslahatchi va eng yaqin inson hisoblanadi. Farzand o‘zining dastlabki bilimlarini, xulq-atvor me’yorlarini va jamiyatda yashash qoidalarini ota-onadan o‘rganadi. Shuning uchun ota-onalarning farzand bilan bo‘lgan munosabati doimo samimiy, mehrga boy va hurmatga asoslangan bo‘lishi

muhimdir. Agar oilada sogʻlom psixologik muhit mavjud boʻlsa, farzand oʻzini xavfsiz, erkin va ishonchli his qiladi. Bu esa uning ruhiy va ijtimoiy rivojlanishiga ijobiy taʼsir koʻrsatadi.

Ota-onalar va farzand oʻrtasidagi munosabatlar koʻpincha kundalik muloqot orqali namoyon boʻladi. Muloqot jarayonida ota-onalar farzandning fikrini tinglashi, uning his-tuygʻularini tushunishga harakat qilishi va muammolariga befarq boʻlmasligi zarur. Bola oʻz fikrini erkin ayta oladigan oilada oʻziga boʻlgan ishonchni rivojlantiradi. Aksincha, agar ota-onalar farzandning fikriga eʼtibor bermasa yoki uni doimo tanqid qilsa, bola oʻzini tushunilmagan his qilishi mumkin. Bu esa uning ruhiy holatiga salbiy taʼsir koʻrsatadi.

Zamonaviy jamiyatda ota-onalar koʻpincha ish bilan band boʻlib, farzandlariga yetarli vaqt ajrata olmaydi. Natijada farzandlar oʻz muammolari va kechinmalari bilan yolgʻiz qolib ketishi mumkin. Bu holat esa ota-onalar va farzand oʻrtasidagi masofani oshiradi. Shuning uchun ota-onalar imkon qadar farzandlari bilan koʻproq vaqt oʻtkazishga, ularning qiziqishlari va muammolari bilan qiziqishga harakat qilishi kerak.

Farzand tarbiyasida ota-onaning shaxsiy namunasi ham katta ahamiyatga ega. Bola koʻpincha ota-onaning soʻzidan koʻra, ularning xatti-harakatlarini koʻproq kuzatadi va takrorlaydi. Agar ota-ona odobli, sabrli va hurmatli boʻlsa, bola ham shu xususiyatlarni oʻzida shakllantiradi. Shu sababli ota-onalar farzand oldida har doim oʻz xulq-atvoriga eʼtiborli boʻlishi lozim.

Ota-onalar farzand tarbiyasida muvozanatni saqlashi ham muhimdir. Haddan tashqari qattiqqoʻllik yoki ortiqcha erkalatish bola shaxsining notoʻgʻri shakllanishiga olib kelishi mumkin. Tarbiya jarayonida ota-onalar farzandga nisbatan talabchan, lekin adolatli boʻlishi zarur. Bola qilgan xatosi uchun tushuntirish berilishi, lekin uning shaxsiyatini kamsitish yoki haqorat qilishdan saqlanish kerak.

Farzandlarning yosh xususiyatlarini hisobga olish ham ota-onalar uchun muhim vazifalardan biridir. Har bir yosh davrida bolalarning ehtiyojlari, qiziqishlari va psixologik holati turlicha bo'ladi. Masalan, kichik yoshdagi bolalar ko'proq e'tibor va mehrga muhtoj bo'lsa, o'smirlik davridagi bolalar tushunish va qo'llab-quvvatlashni talab qiladi. Ayniqsa o'smirlik davrida ota-onalar farzandlari bilan ochiq va samimiy suhbatlar olib borishi, ularning fikrlarini hurmat qilishi muhimdir.

Ota-onalar va farzand o'rtasidagi ishonchli munosabatlar oilaning mustahkamligini ta'minlaydi. Agar bola ota-onasiga ishonib, muammolarini bema'lol ayta olsa, u turli salbiy ta'sirlardan o'zini himoya qila oladi. Chunki u har qanday vaziyatda ota-onasidan yordam va maslahat olishini biladi. Shu sababli ota-onalar farzand bilan doimo ochiq muloqotda bo'lishi va uni qo'llab-quvvatlashi zarur.

Oila muhitida mehr-muhabbat va hurmat ustuvor bo'lsa, farzandlar ham shu qadriyatlarni o'z hayotida davom ettiradi. Bunday oilalarda ulg'aygan bolalar jamiyatda faol, mas'uliyatli va ma'naviy yetuk insonlar bo'lib shakllanadi. Ular boshqalar bilan munosabatlarda ham hurmat va bag'rikenglik tamoyillariga amal qiladi.

haqiqiy 10 varoq qilib kengaytirib ham yozib beraman. Har qanday ijtimoiy guruhlarining bog'ini oiladan boshlanadi. Shuning uchun ham oila jamiyatning kichik bir bo'g'ini hisoblanadi. Psixologiyada oila – bu biologik, ijtimoiy va psixologik jihatdan bog'langan kishilarning uyushmasi bo'lib, uning a'zolari o'zaro hissiy, axloqiy va huquqiy munosabatlarga ega bo'ladi. Oila nafaqat jamiyatning asosiy hujayrasi, balki inson psixikasining shakllanishida muhim rol o'ynaydigan muhit hamdir.

Oila va nikohning paydo bo'lishiga sababchi omillardan biri, ayniqsa, bizning sharoitimizda, farzand tug'ilishidir. Farzandsiz er-xotin aloqalarini, umuman oilaviy munosabatlarini tasavvur qilish mushkul. Ilmiy manbalar tarixan insoniyat ota-ona va farzandlar munosabatlari o'ziga xos bosqichlar va

rivojlanish qonuniyatlarini boshidan kechirganligidan guvohlik beradi. Bashari tarixi shundan dalolat beradiki, zamonlar osha ota-onaning bolaga nisbatan xususiy mulkday qarab, uning ustidan hukmronlik qilishi borgan sari farzand ehtiyojlari bilan hisoblashish, uning barcha istaklarini bajo keltirib, unga cheksiz g'amxo'rlik ko'rsatishgacha bo'lgan munosabatlarga aylangan. Ota-onaga – bola munosabatlarini agar tarixiy davrlarga bo'ladigan bo'lsak, ota-onaning bolaga yondoshuv usullari bo'yicha qator bosqichlarni boshdan kechirganligini ko'rish mumkin.

Ota-onaga va farzand o'rtasidagi munosabatlar inson hayotining eng muhim psixologik va ijtimoiy jihatlaridan biridir. Bu munosabatlarning sifatiga qarab, farzandning shaxsiyati, o'ziga bo'lgan ishonchi va kelajakdagi hayotga yondashuvi shakllanadi. Ota-onaga va farzandlar o'rtasidagi munosabatlar ular orasidagi muloqot, hurmat, tushunish va ishonch vositalari bilan bog'liq. Ota-onaga va farzand o'rtasidagi munosabatlarda asosiy o'rinni muloqot ya'ni kommunikatsiya egallaydi. Buni oilaning kommunikativ funksiyasida ham ko'rishimiz mumkin.

Oilaning kommunikativ vazifasi oila a'zolarining o'zaro muloqot va o'zaro tushunishga bo'lgan ehtiyojini qondirishga xizmat qiladi. Psixologik tadqiqotlarda ta'kidlanishicha, turli ijtimoiy yo'nalganlik, ustanovkalar, hissiy madaniyat, odamning axloqiy, ma'naviy va psixologik salomatligi — oiladagi o'zaro, ichki muloqot xarakteri, oiladagi katta a'zolarining muloqotda psixologik ustanovkalarni namoyon qilishlari, oiladagi axloqiy-psixologik iqlimga to'g'ridan to'g'ri bog'liqdir. Insoniyat taraqqiyotining hozirgi bosqichida fan-texnika taraqqiyotining yuksalib, odamlarning kundalik hayotining urbanizatsiyalashuvining (radio, televideniye, video, kompyuter va boshqalar) ortib borishi, oilalarning tobora nuklearlashib borayotganligi bilan oilaning kommunikativ vazifasining ahamiyati, oila a'zolarining bir-birlari bilan «odamlarcha» suhbatlashib olishning ahamiyati tobora ortib bormoqda. Bu o'rinda o'zbek oilasining o'ziga xos xususiyati: ko'p avlodlilik, ko'p

farzandlilik kabilarda bunday oilalar a'zolari o'rtasida o'zaro muloqot to'laroq amalga oshishiga asos bo'ladi, ularning o'zaro muloqotga bo'lgan ehtiyojlarini qondirishda muhim rol o'ynaydi. Biroq so'nggi yillarda ba'zi oilalarda ota-onalar va bolalar o'rtasida muloqotning kamligi, bir-biriga e'tiborning pasayishi, oila a'zolari o'rtasida fikr erkinligining cheklanganligi (ayniqsa qishloq oilalarida), holatlari ham mavjud, hatto oiladagi o'zaro munosabatlarning yomonlashuvi natijasida oila a'zolarining ayrimlarida stress (asabiy tanglik), suitsid (o'z joniga qasd qilish) kabi noxush holatlarning kelib chiqishi ham kuzatilmoqda. Bunday noxushliklarning oldini olish uchun eng avvalo oila a'zolari o'rtasida oshkora, yaqin, o'zaro tushunishli, ishonchli muloqotning amalga oshishi uchun zarur shart-sharoitlarni yaratish, lozim bo'lsa, bu borada, yoshlarga tegishli bilimlarni berish aholi uchun psixologik maslahatxonalar faoliyatini yo'lga qo'yish, treninglar tashkil etish, «Ishonch telefonlari», «Qalb markazlari» kabilarni tashkil etib, ular faoliyatini takomillashtirish lozim.

Ota va onaning farzandiga vaqt ajratishi ular orasidagi munosabatni mustahkamlashga, mehr va ishonchni mustahkam bo'lishiga yordam beruvchi zaruriy shartlardan biri hisoblanadi. Ota-ona va farzand o'rtasidagi munosabatlar farzandning jismoniy, aqliy va ruhiy rivojlanishi uchun muhim omildir. Bolalar ota-onalari bilan vaqt o'tkazish orqali o'zlarini sevilgan, qo'llab-quvvatlangan va xavfsiz his qiladilar. Shu sababli, ota-onaning farzandiga vaqt ajratishi nafaqat mehr-muhabbatni mustahkamlaydi, balki uning shaxs sifatida shakllanishiga ham ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Farzandga vaqt ajratishning muhim jihatlari.

Farzandni eshitish va tushunish.

Farzandlar ota-onalarining e'tiboriga muhtoj. Ularning fikrlarini eshitish, muammolariga quloq tutish ishonchli munosabatlarni rivojlantiradi. Har kuni kamida 15-30 daqiqa faqat farzand bilan suhbat qurish unga ruhiy dalda bo'lishi mumkin.

Birga sifatli vaqt o'tkazish.

Televizor yoki telefon qarshisida emas, balki faol muloqotda bo'lish muhim. Oila a'zolari bilan sayr qilish, stol o'yinlari o'ynash yoki birgalikda kitob o'qish kabi mashg'ulotlar yaqinlikni oshiradi.

Farzandning qiziqishlariga e'tibor berish

Farzand sport, san'at yoki boshqa faoliyat bilan shug'ullansa, ota-ona uning yutuqlari va qiziqishlariga qiziqishi lozim. Uning mashg'ulotlarida ishtirok etish yoki ular haqida suhbatlashish ota-onaga nisbatan hurmat va ishonchni mustahkamlaydi.

Dasturxonda birga bo'lish.

Oila a'zolarining har kuni kamida bir marta birga ovqatlanishi, ochiq muloqot qilishga va oilaviy rishtalarni mustahkamlashga yordam beradi. Ovqat vaqtida telefondan foydalanmaslik, faqatgina o'zaro suhbatga e'tibor qaratish lozim.

Farzand tarbiyasiga ota ham, ona ham mas'ul.

Ko'pincha bolani tarbiyalash onaning vazifasi deb qabul qilinadi, lekin ota ham faol ishtirok etishi kerak. Ota-onaning har ikkisi bolaga mehr ko'rsatishi, uni o'zining kelajagi uchun tayyorlashi lozim.

Ota-onaning farzandga ajratgan vaqti uning hayotdagi yutuqlariga va shaxs sifatida shakllanishiga bevosita ta'sir qiladi. Shu bois, bandlikdan qat'i nazar, har bir ota-ona farzandiga vaqt ajratishi zarur.

Ota-ona va farzand o'rtasidagi munosabatlarda ba'zan tushunmovchilik va ziddiyatlar yuzaga kelishi tabiiy holatdir. Bunday kelishmovchiliklar farzandning yoshiga, oilaviy tarbiya uslubiga va shaxsiy xususiyatlariga bog'liq bo'lishi mumkin. Muhimi, bu ziddiyatlarni qanday hal qilishni bilishdir.

Ziddiyatlarning asosiy sabablari.

Avlodlar o'rtasidagi tafovut.

Ota-ona va farzandning dunyoqarashi, qadriyatlari va hayotga yondashuvi bir-biridan farq qiladi. Katta avlod an'anaviy tarbiyaga urg'u bersa, yosh avlod erkinlik va mustaqillikka intiladi.

Tarbiyadagi qattiqqo'llik yoki befarqlik.

Juda qattiq tartib-intizom yoki, aksincha, haddan tashqari erkinlik berish ziddiyatlarga sabab bo'lishi mumkin. Farzand mustaqil qaror qabul qilish huquqiga ega bo'lishni xohlaydi, lekin ota-onalar buni nazorat qilishga intiladi.

Ta'lim va kasb tanlovi bo'yicha kelishmovchilik.

Ba'zan ota-onalar farzandining qiziqishlarini inobatga olmasdan, unga o'z istaklarini yuklashadi. Bu esa farzandning noroziligiga va o'z taqdirini boshqarish istagiga qarshi chiqishga olib keladi.

Do'stlar va tashqi muhit ta'siri.

Farzand o'z tengdoshlaridan ta'sirlanib, ota-onaning fikriga qarshi chiqishi mumkin. Ota-onalar esa bu do'stlikni noto'g'ri deb baholashi yoki bolalarining noto'g'ri yo'lga kirishidan xavotir olishi mumkin.

Moliya va moddiy ta'minot masalalari.

Farzand moddiy jihatdan ota-onasiga qaram bo'lsa, u o'z istaklarini amalga oshira olmasligi mumkin. Ayrim ota-onalar esa farzandining talablarini haddan tashqari ko'p deb hisoblab, ularni qondirishni ortiqcha deb bilishadi.

Ziddiyatlarni hal qilish yo'llari.

□ Ochiq va samimiy muloqot qilish.

Farzandning fikrlarini tinglash va unga o'z fikrini erkin ifoda etishga ruxsat berish lozim. O'zaro tushunish uchun har ikki tomon murosaga tayyor bo'lishi kerak. □ Hurmat va ishonchni mustahkamlash.

Ota-ona farzandining shaxsiy hayoti va qarorlarini hurmat qilishi kerak. Farzand esa ota-onaning tajribasini qadrlab, ularning maslahatlarini e'tiborga olishi lozim. □ Kelishmovchilikni tortishuvga aylantirmaslik.

Har qanday muammoni baland ovoz bilan emas, balki tinch muhokama qilish kerak. Hissiyotlarga berilmay, vaziyatni mantiqan tahlil qilish muhim. □ Farzandning qiziqishlarini inobatga olish.

Ta'lim, kasb yoki shaxsiy hayotga oid qarorlarni farzand bilan birga muhokama qilish lozim. Otaona o'zining hayotiy tajribasi bilan yordam berishi, lekin bosim o'tkazmasligi kerak. □ Oila ichidagi mehr-muhabbat muhitini saqlash.

Oilaviy tadbirlar, birgalikda vaqt o'tkazish va farzandning hayotiga qiziqish bildirish muhimdir. Otaonaning mehribonligi va qo'llab-quvvatlashi har qanday ziddiyatni oldini olishga yordam beradi. Ota-ona va farzand o'rtasidagi ziddiyatlar tabiiy jarayondir. Muhimi, bu kelishmovchiliklarni to'g'ri hal qilish va o'zaro hurmatni saqlab qolishdir. Agar ota-onalar farzandining his-tuyg'ularini tushunishga harakat qilsa, farzand esa ota-onaning tajribasiga quloq solsa, munosabatlar iliq va do'stona bo'ladi. Ota-ona va farzand o'rtasidagi munosabatlar inson hayotining eng muhim rishtalaridan biri bo'lib, bu munosabatlar mehr, hurmat va ishonch asosida qurilishi lozim.

Farzandning jismoniy va ruhiy rivojlanishi bevosita ota-onaning unga qanday munosabatda bo'lishiga bog'liq. Ota-ona farzand tarbiyasida nafaqat uni moddiy ta'minlash, balki unga ma'naviy yo'l-yo'riq ko'rsatish, mehr-muhabbat va qo'llab-quvvatlashni ham unutmasligi kerak. Farzand esa ota-onasining mehnatini qadrlab, ularning maslahatlarini e'tiborga olishi lozim. Ziddiyatlar tabiiy holat bo'lsa-da, ularni oqilona muloqot orqali hal qilish muhim. Hurmat va tushunish asosida qurilgan oilaviy munosabatlar nafaqat farzandning baxtli bolalik kechirishi, balki uning kelajakda jamiyatda muvaffaqiyatli inson bo'lib shakllanishiga ham yordam beradi. Shunday ekan, ota-ona va farzand bir-birlarini tinglab, tushunib, birgalikda vaqt o'tkazishlari, mehr-muhabbat va ishonch muhitini yaratishlari kerak. Zero, mustahkam oilaviy munosabatlar farovon va baxtli hayotning poydevoridir.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, ota-onalar va farzand o'rtasidagi munosabatlar inson hayotida juda muhim ahamiyatga ega. Bu munosabatlar mehr, hurmat, ishonch va samimiy muloqotga asoslangan bo'lishi kerak. Ota-onalar farzand tarbiyasiga mas'uliyat bilan yondashib, ularga nafaqat bilim, balki hayotiy qadriyatlarni ham singdirishi zarur. Shundagina sog'lom, baxtli va ma'naviy yetuk avlodni tarbiyalash mumkin bo'ladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. M. Fayziyeva, A. Jabborov. «Oilaviy munosabatlar psixologiyasi ». « Yangi asr avlodi» nashriyoti, 2007.

S.Sh.Ummatova. Oila psixologiyasi: O'quv qo'llanma. Samarqand: SamDU nashriyoti-2024.

Akramova F. A. Oilada sog'lom psixologik muhitni tarkib toptirish jamiyat barqarorligining asosi sifatida. Zamonaviy ta'lim, 2017.

Ziyo.net

